

О. В. Проскураков¹, Р. Д. Юрійчук²

Національний університет “Львівська політехніка”,
¹кафедра дизайну і основ архітектури,
²кафедра дизайну архітектурного середовища

АРХІТЕКТУРА МАЙБУТНЬОГО: РЕАЛІЇ ТА ІЛЮЗІЇ

© Проскураков О. В., Юрійчук Р. Д., 2019

Розмову про архітектуру майбутнього розпочато із аналізу тих ідей архітекторів-“футуристів” ХХ ст., які були скеровані в недалеке і далеке майбутнє, із висвітленням архітектурних реалій сьогодення і тих паростків нового в архітектурі, що вже народжується, розквіту яких можна очікувати в світі невдовзі.

Архітекторам України, а разом з ними інженерам-технологам, будівельникам, матеріалознавцям, спеціалістам з економічних, демографічних, соціальних питань і, насамперед, керівникам країни треба зробити дуже багато, і зробити обов’язково, щоби можна було не тільки мріяти про архітектуру майбутнього, а і творити її.

Для цього необхідно перманентно вести широкий аналіз походження сучасних прогресивних концепцій на загальнодержавному рівні з постійним моніторингом усіх процесів, що відбуваються у соціумі. А це наукові дослідження і експерименти, спрямовані не тільки на пошук нових технологій архітектурного проектування і будівництва, а і на передбачення еволюції архітектурних форм, пов’язаних із трансформаціями в суспільстві, в житті й побуті, відпочинку мешканців міста і села. Цим інтенсивно почали займатися українські архітектурні школи, зокрема кафедра дизайну архітектурного середовища Інституту архітектури “Львівської політехніки”.

Ключові слова: прогресивні, реальні, експериментальні, футуристичні архітектурні концепції в Україні та світі та їх реальний стан на початку ХХІ ст.

Постановка проблеми

Початок руху в напрямку архітектури майбутнього прийнято відраховувати від Х конгресу СІАМ в Дубровнику в 1956 р., коли архітектори вперше висловили положення, опозиційні ідеям Афіньської Хартії. Чому саме тоді? А тому що вперше збіглись думки про майбутнє архітекторів-практиків, що об’єдналися в групу ТЕАМ Х, а також молодих архітекторів, головним вектором яких було творення фантазійних проєктів будівель і цілих міст майбутнього, що спиралися на їх власні уявлення про розвиток архітектури.

Остаточно цей рух сформувався на початку 60-х років ХХ ст., коли на конгресі МСА в Парижі група молодих, але вже відомих у світі архітекторів організувала виставку 12 своїх проєктів міст майбутнього, а паралельно з ними почали діяти інші товариства архітекторів – метаболісти в Японії, група “Арчігрем” в Англії тощо. Всі названі, а також інші товариства вибрали своїх провідників. Серед метаболістів лідером став К. Танге, в групі “Арчігрем” – П. Кук, а організатори паризької виставки 1965 р. своїм лідером назвали М. Рагона. Саме діяльність М. Рагона, яку він пізніше оформив у найвідомішу в середовищі архітекторів публікацію “Les cities de L’avenir”, прийнято вважати такою, що надала найбільший поштовх до архітектурних передбачень майбутнього, адже Рагон спробував передбачити події ХХ ст., а також архітектуру ХХІ ст., дослідивши діяльність сотень архітекторів від кінця ХІХ до початку ХХ ст. – від Леду, Буле до Горо, Елія, Пакстона, Вагнера: “пошуки архітектури” Ле Корбюзьє, Райта, Міс ван дер

Рос, Кізлера та ін.; своїх сучасників Бакема, Рудульфа, Аалто, Ван Ейка, Сааринена, Уотсона, Шаруна та ін.: тих, кого у той час вважали архітекторами майбутнього – Кана, Йогансона, Солері, архітекторів групи Канділіса, Вудса й Іосіча, Гофа, Кастільоні, Кікутаке, Шульце – Філітца, Фрідмана, Голяйна [1, 2].

Сам перелік ідей названих вище архітекторів дивує і тепер, на початку ХХІ ст. Навіть якщо узагальнити все те, що вони задекларували, спроектували і збудували, то і в такому вигляді їх архітектурна творчість викликає повагу своєю унікальністю, зокрема:

- пропозицією ідей висячих, просторових міст та будівель;
- пропагуванням ідей криволінійних, спіралевих та кулеподібних форм;
- ідеями архітектурної біоніки, тотальної архітектурної екології;
- експериментами у напрямках мобільної, кінетичної, трансформативної архітектури;
- проектуванням інтер'єрів меблів, обладнання у приміщеннях, які могли швидко змінювати свої функції;
- розвитком ідей “гнучкої архітектури”;
- творенням архітектури-скульптури;
- використанням ефективних матеріалів – алюмінію, пластиків, полімерних сполук;
- заходів з ліквідації відмінностей між містом і селом;
- пропонуванням ідей безмежності та безперервності в архітектурі [3–5].

Наприкінці ХХ ст. координатами архітектури майбутнього справедливо визнавали криволінійні форми вокзалу на Міжнародному летовищі в Нью Йорку Сааринена; спіралеподібний головний об'єм і побудову експозиції-пандусу в Музеї Гуггенхейма, який збудував Райт; місто, підняте на стовпах, Ле Корбюзьє чи Хідекеля, багатоярусне місто Фрідмана, просторове місто Шульце – Філітца, просторові конструкції для міст Ле Ріколе, “підвішені міста” Меймона, кібернетичне місто Шеффера; мобільну архітектуру житла, театрів, міст архітекторів Рунау, Фрідмана, Гі Роттє, Шейна, Маньяна, Кулона; “живі” структури Хельмке, Отто, Солері, Грійо; куле- та яйцеподібні форми експериментальних будівель Хаузермана, Квормбі, Гіте; архітектуру-скульптуру Геретца, Куелля тощо, архітектурні ідеї головного їх генератора в ХХ ст. – архітектора Кізлера [6].

Але чи справдилися ці передбачення тепер, в ХХІ ст., або чи хоч частково реалізувались, ніхто в Україні не досліджував.

Аналіз наукових досліджень і публікацій

Дослідження результатів наукових розвідок кафедри архітектурного середовища Львівської архітектурної школи, виконаних під керівництвом професора В. Проскуракова, відображені у різноманітних публікаціях самого В. Проскуракова та його учнів, які стосувалися театральної, культурно-просвітницької, промислової, сакральної архітектури. Це праці Б. Гоя, С. Іванова–Костецького, О. Кордуяна, Р. Стоцька, З. Климко, О. Проскуракова, І. Гуменник, в яких досліджено деякі аспекти архітектурної практики і теорії, які можна зарахувати до пошуків архітектури майбутнього як у світі, так і в Україні. Це також відзначається в науковій і практичній діяльності представників інших архітектурних шкіл України – В. Тимохіна, Н. Шебек, К. Черкасової, Смоленської, Г. Осиченко, В. Шулика, В. Куцевича, І. Коротун, Л. Ковальської, О. Ремізової з Києва, Харкова, Полтави, Чернівців. Але досліджень, на підставі яких можна зробити висновок, якою буде жанрова політика архітектури в Україні, Європі, світі в найближчому і віддаленішому майбутньому, фактично немає [7–17].

Формування мети статті

Мета статті – висвітлення новаторських архітектурних звершень у вигляді ідей, проєктів, будівель, що асоціюються із майбутнім, і часом, коли їх можна очікувати.

Виклад основного матеріалу

Безперечно, ідеї радянських архітекторів минулих років впливали на прогресивні архітектурні ідеї. Досить згадати І. Леонідова, братів Весніних, М. Мілютіна, М. Ладовського, Ель Лисицького та ін. Передусім це пошуки 20–30-х років ХХ ст.

Щодо українських архітекторів, то в цей період найпомітнішою є діяльність архітекторів В. Пушкарьова, В. Троценко, О. Дмитрієва, О. Гінзбурга, О. Бекетова та ін. Але коли лояльна до радянської влади Спілка архітекторів СРСР, організація-рупор радянського тоталітарного режиму, заборонила діяльність архітектурних об'єднань АРУ, АСНОВА, ВОПРА, САСБ, вільна футуристична архітектурна творчість поступово згасла. З часом пошукова футуристична діяльність стала прерогативою різноманітних ЦНДШЕПів житла, містобудування, видовищ та спорту тощо. Деякими з яких керували справді видатні архітектори – Б. Рубаненко, Г. Градов, Б. Мезенцев. Але, на відміну від численних різноманітних архітектурних пошуків західних архітекторів, експериментально-пошукові проекти в СРСР спиралися на “развернутые, основанные на теории научного коммунизма, прогнозы социальных условий жизни будущего общества”. Щоправда, задля справедливості відзначимо, що і в радянських архітекторів були певні успіхи в пошуковому проектуванні перспективних форм організації та обслуговування населення і нових типів житлових і громадських будівель. До них треба зарахувати передусім пошукову діяльність архітекторів ЦНДШЕП навчальних будівель під керівництвом Г. Градова, які розробили п'ятиступеневу систему культурно-просвітницького обслуговування населення радянських міст; пропозицію молодих архітекторів О. Гутнова, І. Лежави та ін. – містобудівну систему під назвою НЕР – “новий елемент розселення”, що передбачала вільне спілкування людей (контакти за інтересами, культурну самодіяльність) як головний елемент розселення. Згадаємо також експерименти О. Леонтьєва зі створення пересувних об'єктів культурного обслуговування, А. Карімова з проектування багатофункціональних залів у районах промислового освоєння Сибіру тощо. Були навіть випадки, коли ідеї радянських архітекторів запозичували архітектори Заходу. Класичним прикладом є архітектура Палацу Національного конгресу в м. Бразилія, яку О. Німeyer створив, безперечно, під впливом ідей радянського архітектора І. Леонідова з його нереалізованого проекту “Інституту Леніна” 1927 р. [18] (Рис. 1). Але цей випадок одиничний і унікальний. Протягом 60–80-х років пошуком “архітектури майбутнього” займалися лише ЦНДШЕПи. Це стосується і України, у якій провідну роль відігравав Київ ЗНДШЕП – колиска архітекторів-практиків, архітекторів-вчених, архітекторів-експериментаторів України.

Горбачовська “перебудова” в СРСР, який безповоротно почав руйнуватися в політичному, ідеологічному, економічному, державному сенсі, зумовила шерегу позитивних явищ. Що стосується архітектури, то на перше місце варто обов'язково поставити феномен “паперової архітектури”, діяльність у напрямі якої дещо нагадувала створення фантазійних проектів будівель і міст молодих західних архітекторів п'ятдесятих років ХХ ст., але із однією суттєвою відмінністю. Західні архітектори створювали проекти з надією, що вони в майбутньому реалізуються в натуру, а радянські та пострадянські проектували задля самого проектування. Це певною мірою стосується і країн Варшавського договору, у яких в цей час створювалися різноманітні міжнародні організації, подібні до міжнародних бієнале архітектури “Інтерарх” в Софії (Болгарія), на виставки і конкурси якого можна було надіслати проект на довільну тематику. Участь у них надавала лише можливість надрукувати свою працю в одному з видань організаторів.

Безперечно, у ті часи провідною столицею “паперової” архітектури в СРСР була Москва. В цьому місті було достатньо архітекторів, що займалися такою діяльністю, це передусім А. Бродський, І. Уткін, М. Белов, М. Харитонов, Ю. Аввакумов, В. Ломакін, Б. Єрьомін, М. Хазанов, О. Анісімов, О. Вальчук і багато інших. Серед найвідоміших проектів, які вони створили, можна назвати праці на міжнародних конкурсах “Кришталевий палац”, “Парк Ла-Вілет”, “Музей ХХ ст.”; проект-концепцію благоустрою м. Коломни; пропозиції щодо реконструкції

вулиць центральної частини м. Москви; міжнародні проекти “Космоарху”, “Лазерхауза”, “Духу міст” тощо. В ці роки в Україні також проектували “паперову” архітектуру творці з різних міст країни. Це В. Тімохін, Ю. Самойлович, В. Проскуряков, І. Гнесь, Ю. Джигіль, О. Боднар та ін., ідеї їхніх проєктів залишаються актуальними і сьогодні – багатоквартирні житлові структури, постмодерна архітектура з рисами національного українського зодчества, архітектура нових типів гастрольних театрів, мікрожитло тощо. Цей “паперовий” рух, від якого очікували кроків у напрямку майбутньої архітектури, непомітно згас в 90-ті роки, не породивши нічого, що могло б прорости як архітектура “нового покоління” людської цивілізації. Це стосується як архітектури “західної”, так і архітектури “східної”, до якої зараховують і архітектуру України.

І хоча експериментів на Заході зроблено на порядок більше, ніж в Україні, стверджувати що на Заході (в Європі, у США) віднайшли критерії архітектури майбутнього, не можна.

Всі експерименти архітекторів Ф. Гері, О. Еліассона, Соор Ниммелб(л)ау, З. Хадід, Г. Голяйна, Д. Лібескінда, Г. Домініга, П. Айземана, Г. Бенема, П. Кука та ін. [19, 20], – це разові експерименти в напрямку нових будівельних матеріалів, технологій, конструкцій, які просто неможливо запустити в “серійно-ексклюзивне” проєктування з-за “захмарної” вартості проєктованих і будованих об’єктів, які швидше нагадують виставкові експонати всесвітніх виставок, ніж звичайні архітектурні об’єкти.

В Україні тенденції інші – на межі століть провідні архітектори України часом воліють копіювати знакові архітектурні рішення своїх західних колег, ніж сформулювати такий архітектурний алгоритм, що дав би змогу спиратися на національні архітектурні здобутки, віднайдені в Україні. Це роблять, щоби видаватись сучасними, елітними, модними архітекторами, що проглядається в творчості архітекторів О. Дольника, В. Зотова, О. Дроздова, Ю. Серьогіна та ін. Наприклад О. Дольник, захоплюючись творчістю архітекторів А. Россі, М. Ботта, створив в Україні об’єкти, близькі за образом і функцією до рішень своїх західних колег – торговельний центр “Атріум” та синагогу, квартал із хмарочосами й амфітеатром; а В. Зотов і О. Дроздов використали ідеї архітектора Х. Крянги, коли створювали обслуговувальну будівлю в м. Одеса в 2009 р. і вирішення фасаду багатофункціонального будинку в м. Харкові, подібне до ідей Д. Терраньї у будинку в м. Комо, Італія.

Можна стверджувати, що у переважній більшості “сучасних” будівель в Україні є запозичення з рішень наших західних колег, про що свідчать викладені вище факти. В Україні поки що відсутні архітектурні будівлі, ансамблі та комплекси, які б відповідали усім вимогам і критеріям, що ідентифікували б їх як архітектуру майбутнього, і були б водночас унікальними архітектурними об’єктами, які є результатом спадкоємного розвитку національної архітектури. В певному сенсі це стосується і “західної” архітектури.

Висновки

Перше. Через відсутність сучасних комплексних досліджень архітектури і архітектурної діяльності кінця ХХ – початку ХХІ століття не можна об’єктивно стверджувати, як архітектурні ідеї й архітектурна спадщина, що залишили нам творці минулого століття, трансформуються в зовсім нову, яку в середині ХХ ст. називали “архітектурою майбутнього” (рис. 1).

Друге. Безперечно, все, що замислили й апробували наприкінці ХХ ст. в архітектурних експериментах, можна широко використовувати з помітним часовим запізненням.

Третє. Повного оновлення світової архітектури можна очікувати тоді, коли поодинокі архітектурні об’єкти з “майбутнього” з’являтимуться не для задоволення пихи їх надбагатих замовників, а як необхідні людській цивілізації третього тисячоліття. Щодо України, в якій “архітектурні об’єкти майбутнього” переважно є ремейками їхніх авторів із закордонних будівель, а прояви такої архітектури спостерігаються у вирішенні окремих елементів, деталей, текстур, фактур, повного оновлення слід очікувати лише тоді, коли національна архітектура розглядатиметься не як ізольований мистецький процес, а як просторова, середовищна, естетична модель української цивілізації майбутнього.

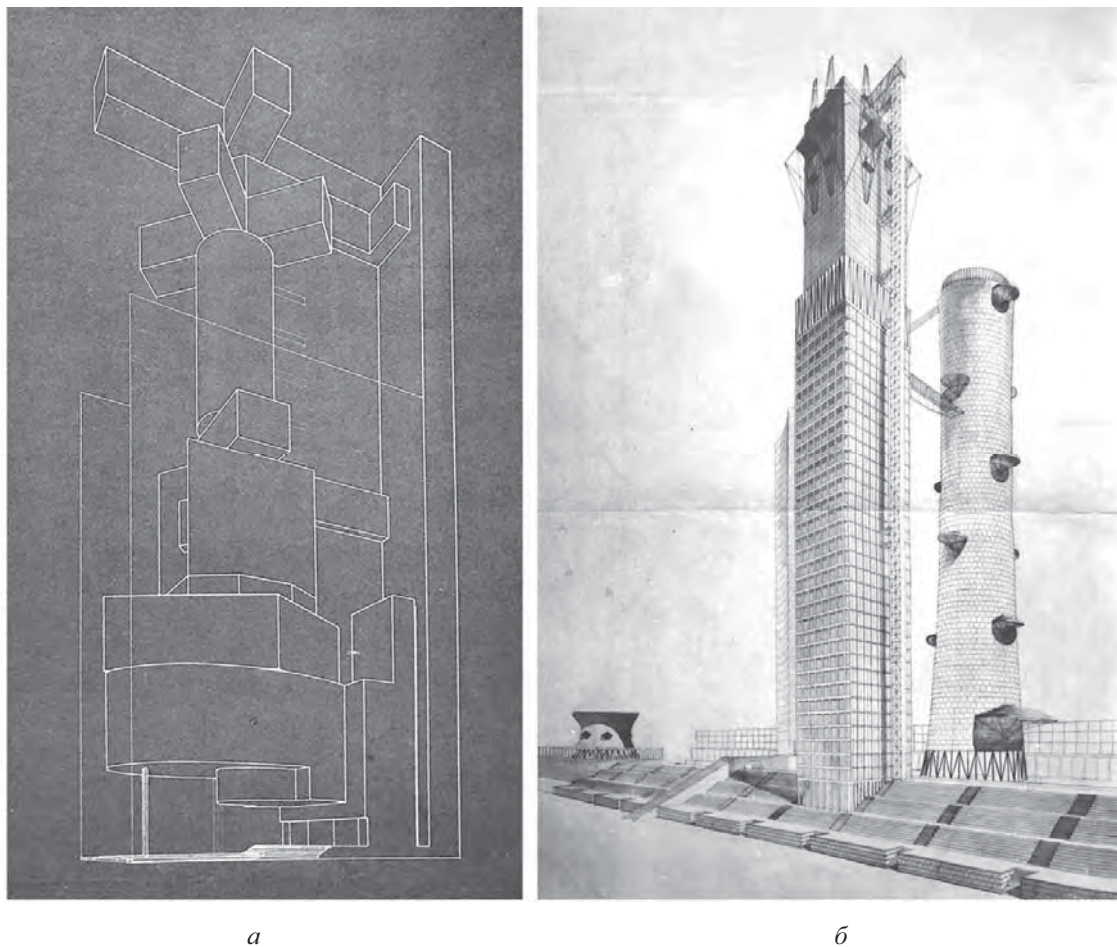

Рис 1. “Хмарочоси майбутнього” архітекторів Ф. Кізлера (а) і І. Леонідова (б)

1. *Новий заповіт / Апокаліпсис 21.2 – 22.5*
2. *Рагон М. Города будущего. Пер. с франц. В. Г. Калиша и Ж. С. Розенбаума / под ред. и А. Б. Хазанова Предисл. И. М. Смоляра. – М.: Мир, 1969. – 296 с.*
3. *Квормби Артур. Архитектор и пластмассы / пер. с англ. – М., Стройиздат, 1978. – С. 247.*
4. *Pevsner Nikolaus. A history of building types. Bollingen series XXXV – 19. Princeton University Press. New Jersey. 1977. – P. 63–90.*
5. *Гозак А. П. “Іван Леонідов”. – М.: Изд-во “Жираф”, 2002. – 240 с.*
6. *Bogner Dieter (Hg) Ausstellung Katalog Friederich Kiesler. Architekt, Bil’dkhaur. 1890 – 1965, Videń: muzey desna Yauhunders, 1988. – p. 9–190.*
7. *Koolhaas Rem, Obrist Hans Ulrich. Project Japan. Metabolist talks. TASCEN, Printed in Spain. – P. 717.*
8. *Проскураков В. І. Принципи розвитку архітектурної типології українського театру. В 2-х томах: дис. д-ра архітектури: 18.00.02. – К., 2002; Т. 1. – 485 с.; Т. 2. – 261 с.*
9. *Гой Б. В. Архітектура єврейських театрів України. Принципи типології та проектування: автореферат дис. ... канд. арх.: 18.00.01 – Львів, 2006. – 20 с.*
10. *Климко З. В. Архітектура сценографії Є. Лусика: дис. ... канд. арх.: 18.00.01 – Львів, 2018. – 232 с.*
11. *Гуменник І. В. Розвиток архітектурної типології ландшафтних театрів в Україні: дис. ... канд. арх.: 18.00.02. – Львів, 2019. – 20 с.*
12. *Проскураков О.В. Принципи архітектури спілки Ф. Фельмера і Г. Гельмера і їх розвиток в Україні: дис. ... канд. арх.: 18.00.01. – Львів, 2009. – 20 с.*
13. *Pražkè Quadriennale scenografie a divadelniho prostoru 2015. Sdílený Prostor Hudba Pocaši Politika. Institut umení – Divadelní ustav, 2015. – 392 s*
14. *Lemonier A. and Migayron Jrederic. Frank Gehiy. LACMA, Centre Pompidu. Preste-l London – “New York”, 2015. P. 255.*

15. Proskuriakov Viktor. *Ricerca in Ukraine// L'arca*. – 1992. – No. 5 7. – S. 5–9.
16. Proskuriakov Viktor. *La scence dans la rue //La scene* – 1992. – Na3. – P. 34.
17. Proskuriakov Viktor. *Project pour le theatre. Voskressenie// La scene*. – 1994. – No. 7. – P. 12–13.
18. Проскуряков В., Проскуряков О. *Театральні споруди як архітектурний феномен міста. (на прикладі Ф. Фельмера, Г. Гельмера і Ф. Кізлера.) – Досвід та перспективи розвитку міст України. Наукові дослідження в містобудуванні: Зб. Наук. Праць. / відп. ред. Ю. М. Білоконь. – Вип. 9 К.: Ін-т «Дніпромісто», 2005. – С. 140–162*
19. Яців М.Б. *Архітектурно – просторова організація світлового середовища української церкви: дис. ... канд..арх.: 18.00.01. – Львів, 2002. – 173 с.*
20. Іванов – Костецький С. О. *Футуристичний дизайн як інструментарій прогнозування майбутнього / С. О. Іванов – Костецький // Архітектура: Вісник Нац. ун-ту “Львівська Політехніка” / Відп. ред. Б. С. Черкес. – Львів: Видавництво Львівської політехніки. – № 793. – 2011. – С. 12–19.*
21. *Howard Pamela with Drabek Pavel. What is scenography? New York.: Routledge, 2019. – P. 348.*

O. V. Proskuriakov, R. D. Yuriichuk

Lviv Polytechnic National University,
Department of architectural environment design

ARCHITECTURE OF THE FUTURE: REALIA AND ILLUSIONS

© Proskuriakov O. V., Yuriichuk R. D., 2019

The authors start the conversation about architecture of the future from the analysis of those ideas of architects “futurists” of the 20th century which were directed at near and distant future with highlighting the architectural realia of present time, and those sprouts of new in architecture which is being born, the blooming of which can be expected in the world in the future.

The article establishes what exactly the architects of Ukraine together with product engineers, builders, material engineers; experts on economic, demographic, social issues and, in the first place, the country authorities must do in order it was possible no only to dream about the architecture of the future but also to create it.

In order to achieve this, it is necessary to permanently conduct a wide analysis of origins of modern progressive conceptions at the national level. With constant monitoring of all the processes that are happening in the society. In particular, these have to be research studies and experiments not only aimed at finding new technologies of architectural design and construction but also predicting the evolution of architectural forms connected with the transformations in society, everyday life, leisure of city and village residents. This is what Ukrainian architecture schools started doing intensively, in particular the department of architectural environment design of the Institute of Architecture at Lviv Polytechnic National University.

Key words: progressive; real; experimental; futuristic architectural concepts in Ukraine and the world and their real state at the beginning of the 21st century.